

JOHAN TÖRNSTRÖM

de stolta galjonsbildernas mästare.

AV WILHELM EURENIUS

GAMLA MASTKRANENS djärva silhuett, Amiralitetsklockstapeln och Tessins kyrkor berättar handfast och vältaligt om stormaktsdrömmen i barockens och nyklassicismens Karlskrona. De gav stadens ansikte åt vida kretsar ute i landet, långt innan den moderna turismen satte människor i rörelse som aldrig tidigare, och ett imponerande stycke svensk historia. Om människorna bakom verket fick man väl också veta en del: skolbarnen lärde med Nils Holgerssons hjälp känna inte bara kung Långläpp utan också Rosenbom, som fick personifiera den långa anonyma raden av sjömän av alla de grader, som givit örlogsflottan sin levande kraft. På örlogsvarvet stiftade man bekantskap med den store skeppsbyggaren Chapman; den konsthistoriskt intresserade sökte och fann nyantiken omplanterad på svensk mark, i trä i stället för marmor, ett av resultaten av Carl August Ehrensvärds italienska resa. Men närmare än den grevlige överamiralen kom menige man hans konstnärlige vän, mästaren till de stolta galjonsbilderna: Johan Törnström. Vid det här laget är han förmodligen vid sidan av gubben Rosenbom den över hela landet mest kände karlskronabon.

JOHAN TÖRNSTRÖMS namn hör med rätta till konsthistorien, men det har ock-

så sin plats i den svenska fattigdomens historia, i det kapitel, som skulle behandla misshushållningen med begåvningarna. Visst har Törnström med sina galjonsbilder skapat verk, som ofta är av betydande konstnärlig styrka, men vad skulle inte ha blivit av den mannen, om han beretts hyggligare levnadsvillkor och fått tillfälle till konsekventa studier hemma och i utlandet. Nu tvangs han i stället att leva en dåligt betald hantverkares torftiga liv, som praktiskt taget levde på styckearbete och nådevedermälen. Utöver samtalen med sin grevlige vän Ehrensvärd, som var honom till mycken uppmuntran, och den inte alltid lika förtroliga samvaron med Chapman hade Johan Törnström mycket få tillfällen till stimulerande kontakter med andra konstnärer. Sergel träffade han sannolikt samman med under dennes besök i Karlskrona på återvägen från Italien 1784, och vidare har han naturligtvis mött Elias Martin, då denne gjorde sin bekanta konstnärliga reportageeturné genom riket. Men eljes satt Törnström där nere i sin bildhuggarverkstad, ritade sina antika gudomligheter, formade modeller i vax, fick dem godkända av Chapman och flyttade så över dem i stadigt virke.

Mycket talar för att det var just Chapman, som stod bakom Johan Törnströms anställning som amiralitetsbild-

• Johan Törnström. — Medaljong i trä av bildhuggaren Karl Karlsson efter litografi av L. Fehr.

huggare i Karlskrona: de kom båda dit år 1781, och enligt en hypotes skall Törnström åren 1773—1781 ha varit ornamentsbildhuggare på Chapmans varv på Djurgården i Stockholm. Han var född 17 april 1743 i Ekeby, Tortuna församling, nära Västerås, och fadern var rusthållaren Anders Persson. Redan i tidig ungdom for han till Stockholm och kom i lära hos en ornamentsbildhuggare Fast och anställdes efter en tid som möbelsnickare på slottet. Om hans gärning fram till karlskronatiden är eljes föga med säkerhet känt. En uppgift, att han studerat i Rom, förefaller mycket litet trolig, och högst osäker är också förmodan, att han haft Sergel till lärare.

JOHAN TÖRNSTRÖM var 38 år, när han hamnade på örlogssvarvet i Karlskrona, och där stannade han betydligt längre än till den nuvarande pensionsåldern för varvsfolk. Först vid uppnådda 82 år bad han att få vila sig, och den 26 april 1825 fick han det kungliga avskedet plus lönen i pension. Den behövde inte utbetalas många år: den gamle amiralitetsbildhuggaren dog den 20 februari 1828, alltså för 130 år sedan.

Hans minne lever naturligtvis främst vidare i galjonsbilderna från vår örlogsflottas storhetstid. Åtskilligt av vad Johan Törnström ritade och högg gick väl förlorat i samband med fartygens upphuggning — man var inte så akt-sam med konstnärliga värden och kulturhistoriska minnen — men det som räddats till eftervärlden ger i varje fall en imponerande bild av Törnströms konstnärsskicklighet och arbetsflit. I mitten av förra seklet placerades de törnströmska galjonsbilderna i Galjonslunden i den gamla bastionen Neptunus på örlogssvarvet, där de i omkring hundra år beundrades i en miljö, som visade samhörigheten med havet. Placeringen visade sig emellertid med tiden alltmera riskabel för konstverken: nederbörd och vindar handskades vårdslöst med dem, och det var nog i sista stund de 1954 räddades till Varvsmuseet, där de efter vederbörlig konservering numera kommer ypperligt till sin rätt. Att det inte är alla Törnströms galjonsbilder, det vet nog de flesta karlskronabor: stockholmarna har som bekant tvångslånat två av de allra bästa: Dygden och Wladislaf.

ATT FÖR EN LOKAL LÄSEKRETS närmare orda om de törnströmska galjonsbilderna, förefaller tämligen onödigt: de bör

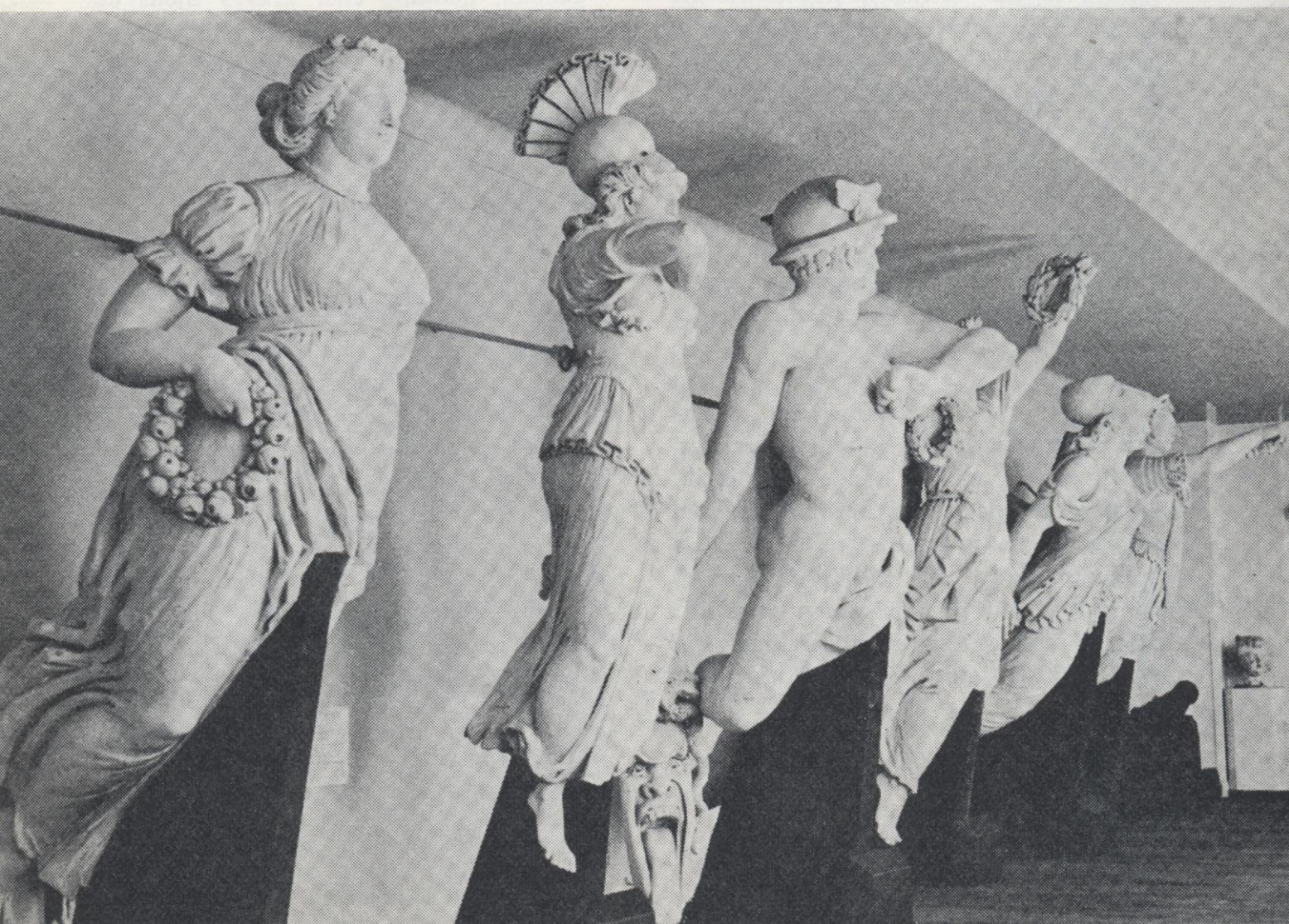
akvarellen från 1804 av nya dockbyggnaden i Karlskrona, där visserligen figurerna i förgrunden är misstänkt lika arrangemang av samma slag på karlskronablada av Martins hand.

Att Johan Törnström av sin samtid värderades som en duktig konstnär, om än inte i klingande mynt, har ovan antytts. Det var inte bara Chapman och Ehrensvärd, som förstod hans begåvning, och det gällde inte bara hans gärning som galjonsbildhuggare. Den bekante reseskildraren och konstnären Jonas Carl Linnerhielm kallar honom en mycket begåvad och för konsten varmt, ja lidelsefullt intresserad man. Om Chapman-minnesmärket skriver L. t. ex.: »Man tror den hafva fallit ur Verldsskaparens hand. Men huru är det?

sade jag, denna sten är inte kall. Nej, den är bara af träd. Så har Törnströms narrat ej allenast ögat utan ock känslan tills den saknat klippans kyla». Och om predikstolen i Tyska kyrkan heter det: »Ett förgyllt draperi på predikstolen arbetat i träd är förträffeligt. Man är färdig att utbreda dess fållar och jemna dess frans. Detta är Törnströms arbete. Om jag sagt Dig det förut hade jag ej behöft nämna dess skönhet».

JOHAN TÖRNSTRÖM bodde i sitt hus på Västerudd, ett tvåvåningars hörnhus med en liten trädgårdstappa, Teatergatan 14. Familjen var stor, och det var trångt om utrymmet i stugan, varför familjefadern ofta bosatte sig på bildhuggarverkstaden, när han hade ett sär-

- Galjonsbilderna har fått en förnämlig placering i Varvsmuseet.

• Dristighetens galjonsbild, som den nu ter sig, sedan den senare tillkomna vita övermålningen tvättats bort. Galjonsbilden var ursprungligen omålad, endast hår och ögonbryn var hållna i röd färg.

skilt krävande arbete i gång. Att han hade det ekonomiskt besvärligt, det är förut omvittnat. En gång skall han ha spikat upp ett plakat på dörren till sitt hus, och där hade han skrivit: Till salu i och för avresa till England. Törnström hamrade på plakatet så kraftigt, att Chapman, som ju bodde strax intill, stördes, tittade i sin berömda kikare och fick veta vad som stod på, och så ordnades saken för tillfället. Apropos Chapman, så har en annan anekdot räddats, som gäller en anmärkning av varvsamiralen mot den långa tid, som

Törnström använt för att göra en modell. »Den som har ett stycke vax kan lätt göra en sådan modell på en liten stund», påstod Chapman. Då tog Törnström modellen, kramade samman den till en kula och sade: »Där har herr amiralen vax. Var så god och gör bilden på en liten stund.»

Om relationerna till Ehrensvärd berättar traditionen, att Törnström var en ofta sedd gäst i amiralsbostället, och att Törnström en gång tog hela familjen med dit, när det var särskilt ont om mat hemma. — Belysande för Törnström som människa var, att han tackade nej till Vasaorden, som »illa passade hans slitna rock». I stället bad han om pengar för att köpa en slaktoxe. Han fick hundra riksdaler, men de gick inte till oxstek. Törnström köpte i stället en gravyr för en stor del av summan. Konstläraren Törnström visar sig också i berättelsen från en auktion, där en gammal målning eller gravyr bjöds ut för några skilling. Ingen spekulant anmälde sig, och Törnström kunde köpt den för en slant, men han bjöd flera riksdaler med förklaringen, att konstverket var värt mycket mera och att han inte ville, att konst skulle ringaktas.

SÅDANA SKILDRINGAR berättar om Johan Törnströms kvalitet som människa och konstnär, och nog förtjänar hans minne att hedras i den stad, där han utförde sin gärning. Vid den förut omtalade utställningen i Varvsmuseet i fjol höstas erinrades om förslaget att resa en minnesvård på hans grav på Tyska församlingens kyrkogård. Kunde dessa hastiga rader hjälpa till att få det förslaget realiserat, har de alltid haft en uppgift att fylla.